

**ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

**THE CONCEPT AND CONTENT OF OPERATIONAL AND SEARCH
CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES**

Анотація. Метою статті є визначення поняття та елементів оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень. У статті розглядаються співвідношення характеристик кримінальних правопорушень з точки зору криміналістики, кримінального права, криминології, теорії оперативно-розшукової діяльності. Виокремлено ознаки оперативно-розшукової характеристики: це – інформаційна модель; вона має типовий характер; модель складається з оперативно значимих відомостей про певний вид (групу) кримінальних правопорушень, являє собою систему, значення в якій має взаємозв'язок її елементів; окремі елементи позиціонуються як превуалюючі в залежності від виду (групи) кримінальних правопорушень. З'ясовано, що оперативних працівників у межах вивчення способу кримінального правопорушення цікавить уся система взаємопов'язаних та взаємообумовлених дій, за допомогою яких злочинець досягає своєї мети, тому для оперативно-розшукової характеристики необхідно виокремлювати не власне способ, а оперативно значиму поведінку осіб, які готують, вчинюють або вчинили кримінальне правопорушення. Сформульовано визначення оперативно-розшукової характеристики, а саме – це інформаційна модель злочинної діяльності, яка формується за рахунок виокремлення закономірностей злочинних дій (що вчинялися в минулому) та використовується для екстраполяції моделі на досліджувану подію з метою ефективного застосування сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності. Обґрунтовано зв'язок оперативно-розшукової характеристики з характеристиками окремих видів кримінальних правопорушень з точки зору інших наук, внаслідок чого зроблено висновок, що із кримінально-правових, криміналістичних, криминологічних ознак виділяються найбільш важливі – пошукові, які в сукупності дозволяють використати критерії оцінки події кримінального правопорушення з позиції інших наук і використати для створення науково-обґрунтованої та ефективної тактики протидії. До елементів оперативно-розшукової характеристики віднесено: поняття конкретного виду кримінального правопорушення та кваліфікація дій, що характеризуються; фактори, що впливають на оперативно значиму поведінку; оперативно значима поведінка; розповсюдженість оперативно значимої поведінки; особи – носії оперативно значимої поведінки; об'єкти, що становлять оперативний інтерес.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, оперативно-розшукова характеристика, поняття, зміст, елементи.

The purpose of the article is to define the concept and elements of operational and investigative characteristics of criminal offenses. The article considers the relationship between the characteristics of criminal offenses in terms of criminology, criminal law, criminology, the theory of operational and investigative activities. The signs of operative-search characteristic are singled out: it is an information model; it is typical; the model consists of operationally significant information about a certain type (group) of criminal offenses, is a system in which the importance of the relationship of its elements; some elements are positioned as prevailing depending on the type (group) of criminal offenses. It

was found that operatives within the study of the method of criminal offense are interested in the whole system of interrelated and interdependent actions by which the offender achieves his goal, so for operational and investigative characteristics it is necessary to distinguish not the method but prepare, commit or have committed a criminal offense. The definition of operational and investigative characteristics is formulated, namely, it is an information model of criminal activity, which is formed by highlighting the patterns of criminal acts (committed in the past) and used to extrapolate the model to the event to effectively use forces, means and methods of operational and investigative activities. The connection of operational and investigative characteristics with the characteristics of certain types of criminal offenses from the point of view of other sciences is substantiated, as a result of which it is concluded that the most important offenses from the standpoint of other sciences and use to create scientifically sound and effective tactics of counteraction. The elements of the operational and investigative characteristics include: the concept of a specific type of criminal offense and the qualification of the actions being characterized; factors influencing operationally significant behavior; operationally significant behavior; prevalence of operationally significant behavior; persons – carriers of operationally significant behavior; objects of operational interest.

Key words: *criminal offenses, operative-search characteristic, concept, content, elements.*

Постановка проблеми. Створення в Україні правової держави вимагає застосування всіх необхідних заходів її захисту, що в свою чергу обумовлює необхідність відповідного науково-теоретичного обґрунтування діяльності оперативних підрозділів, до компетенції яких відноситься розкриття окремих кримінальних правопорушень. Для ефективної протидії кримінальним правопорушенням оперативні працівники повинні знати ті аспекти злочинної діяльності, інформація про які необхідна для визначення науково обґрунтованих і ефективних заходів організації, тактики застосування оперативно-розшукових сил та засобів в боротьбі зі злочинністю. Завдання оперативних працівників – виявлення ознак кримінальних правопорушень, в процесі вирішення якого ними здобувається первинна оперативна інформація, що в подальшому підлягає перевірці з метою визначення в діях особи ознак конкретного правопорушення (тобто, конкретних дій, за які передбачені певні санкції). Процедура виявлення та документування кримінальних правопорушень, обумовлюється можливістю розроблення їх оперативно-розшукової характеристики, оскільки, з позиції теорії пізнання один з показників, що підтверджує її теоретичну обґрунтованість є можливість використання її положень для пояснень дій злочинця в період підготовки та вчинення злочинних дій, прогнозування поведінки після їх вчинення, що, у свою чергу – дозволяє розроблювати методики щодо виявлення кримінальна правопорушень та встановлення особи, яка вчинює злочинні дії на підставі порівняння (співставлення) ознак кримінальних правопорушень та особливостей поведінки певних осіб – з визначеними оперативно-розшуковою характеристикою моделями кримінальної поведінки [1, с. 13]. Саме у межах розроблення оперативно-розшукової характеристики досліджуються особливості самого кримінального прояву, кореляційні зв'язки, якими характеризується розглядувана подія. Формально, оперативно-розшукова характеристика – це сукупність значимих ознак, що характеризують обставини протиправної діяльності та передумови вчинення кримінальних правопорушень із позицій теорії оперативно-розшукової діяльності. Але науковці, які розроблювали проблемні питання протидії кримінальним правопорушенням, декларуючи вивчення та визначення оперативно-розшукової характеристики, практично дублюють кримінально-правову, криміналістичну характеристику, з підміною понять. Науковці [2, с. 96–97] визначають, що інші інститути права «делегують» частини об'єктів вивчення, з яких складається оперативно-розшукова характеристика, тобто, кримінально-правова теорія розглядає суспільну небезпеку злочинних дій, їх протиправність і караність, кримінально-процесуальна наука в своїй основі вивчає кримінальні правопорушення як предмет розслідування, криміналістика головним чином досліджує способи (механізми) вчинення та маскування кримінальних правопорушень та особливості використання в цілях розслідування відповідних методів і прийомів, кримінологія вивчає причини злочинності як соціального явища, її структуру, основні тенденції розвитку, особи злочинців, шляхи і засоби попередження кримінальних дій. Тобто, кримінальні прояви розглядаються науками кримінально-правового циклу стосовно «власного» предмета, мети та завдань і тому характеристика кримінальних правопорушень визначається

з позицій кримінального права, криміналістики, криминології. Кожна наука формує комплекс термінів, які окреслюють певні явища і мають свій зміст, а отже використовувати термінологію інших галузей знань для створення базових понять теорії оперативно-розшукової характеристики не дозволяє в певній мірі відобразити особливості кримінального правопорушення з точки зору його виявлення та документування. Така ситуація складається в основному за рахунок того, що оперативні працівники отримують первинну інформацію не про конкретне правопорушення (передбачене певною статтею КК України), а лише про ознаки злочинних дій чи осіб, що їх готують або вчинюють – і вже з врахуванням перевірки отриманої інформації, співставленням її з особистим досвідом та методичними розробками визначають можливість кваліфікації дій особи за певними статтями КК України. Саме з цієї позиції розробляється оперативно-розшукова характеристика певних кримінальних правопорушень, і саме тому вона розглядається з позиції функціонування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності включаючи у свій зміст сукупність усіх характеристик, що надають юридичні науки. Однак при цьому із загально галузевих (кримінально-правових, криміналістичних, криминологічних, психологічних) ознак виділяються пошукові, які в сукупності дають більш глибоке уявлення про подію кримінального правопорушення, дозволяючи прийняти правильне рішення щодо застосування тих оперативно-розшукових сил, засобів та методів, які забезпечують ефективне його виявлення і розкриття. Елементний склад оперативно-розшукової характеристики, що пропонується у різних наукових розробках, достатньо різноманітний, але теоретичного обґрунтування термінологічного визначення оперативно-розшукової характеристики, виокремлення окремих її елементів та наповнення їх конкретними даними, які повинні органічно поєднувати в собі результати аналізу кримінально карних дій з точки зору інших юридичних наук – вченими та практиками не здійснювалося.

Стан наукових досліджень. Фахівці в теорії ОРД досліджували поняття, зміст та структуру оперативно-розшукової характеристики – Д. В. Гребельський [3, с. 17–23] визначив її загальні елементи, К. В. Антонов [4, с. 3–14] приділив увагу особливостям оперативно-розшукової характеристики економічних кримінальних правопорушень; С. І. Ніколаюк (у співавторстві з іншими науковцями), розглядаючи характеристику окремих видів кримінальних правопорушень [5; 6, с. 78–84; 7, с. 281–285], послідовно інтерпретував їх характеристики з точки зору теорії оперативно-розшукової діяльності, чим створював підґрунтя для подальшого вивчення, доповнення елементів оперативно-розшукової характеристики.

Науковці зазначають [1, с. 13], що з позиції теорії пізнання одним з показників, що підтверджує науковість вчення про оперативно-розшукову характеристику є можливість використання її положень для пояснень дій злочинця в період підготовки та вчинення кримінального правопорушення, прогнозування поведінки після його вчинення.

Ряд науковців пропонують переносити окремі складові характеристики кримінальних правопорушень з точки зору інших наук і формувати з них оперативно-розшукову характеристику. Тобто, існує ряд думок вчених, які надають визначення оперативно-розшукової характеристики з використанням її складових елементів, а як складові елементи виділяють із загальногалузевих (кримінально-правових, криміналістичних, криминологічних, психологічних) ознак – найбільш важливі, пошукові, які в сукупності дають уявлення про кримінальне правопорушення, дозволяють правильно прийняти рішення щодо застосування тих дій, які забезпечують їх ефективне виявлення та фіксацію [8, с. 47]. Видається, що їхня позиція є спірною, оскільки кожна юридична наука, що вивчає злочинність в цілому, має свою характеристику і свій понятійний апарат, похідний від власного предмета та об'єкта дослідження.

Інша група вчених вважають, що оперативно-розшукова характеристика не дублює окремі аспекти, сформовані іншими юридичними науками, а являє собою самостійний вид комплексної характеристики, елементи якої є специфічними, притаманними характеристиці окремого виду кримінальних правопорушень. Але, в якості складових частин механізму оперативно значимої поведінки для розглянутої характеристики, науковці з більшою чи меншою мірою деталізації розглядають характеристику особи злочинця, характеристику способів підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, характеристику обставин, що сприяють їх вчиненню, тобто теж використовують термінологію та змістовне навантаження елементів характеристики з точки зору інших наук [9, с. 61].

Аналізуючи ряд наукових розробок можна синтезувати існуючу загальну наукову думку відповідно якої суттєвою відмінністю оперативно-розшукової характеристики від інших характеристик є те, що елементи оперативно-розшукової характеристики характеризують найбільш істотні обставини, що підлягають доведенню під час розкриття кримінального правопорушення,

а характеристики з точки зору інших наук мають сталі параметри (наприклад, характеристика будь-якого кримінального правопорушення з точки зору кримінального права складається з чітко визначених елементів, які в сукупності визначають склад злочину – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони).

Мета статті – визначення поняття та елементів оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень.

Основний зміст. Поняття «характеристика» отримало застосування у різних сферах життя і науки. Її розуміють як сукупність визначених параметрів об'єкта, явища у кількісному і якісному вираженні. Відповідно до тлумачного словника сучасної української мови [10] характеристика – це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого (чого) – небудь. Д. В. Гребельський вважає, що характеристика – це один з прийомів ознайомлення з предметом, суть якого полягає у виявленні відмінних якостей та властивостей предмета, які мають значення у будь-якому відношенні [3, с. 18].

Науковці визначають оперативно-розшукову характеристику як сукупність значимих ознак, що характеризують обставини протиправної діяльності та передумови вчинення кримінальних правопорушень із позицій теорії оперативно-розшукової діяльності і зазначають, що оперативно-розшукову характеристику можна умовно поділити на два рівні, а саме:

– типова (видова) оперативно-розшукова характеристика – це характерні ознаки видів злочинних посягань певного роду (наприклад, проти власності, проти життя, здоров'я, волі і гідності особи, господарські посадові кримінальні правопорушення тощо) та типові прикмети оперативно-розшукових ситуацій, що супроводжують їх вчинення;

– предметна (конкретна) оперативно-розшукова характеристика – це окреслення характерних ознак конкретного злочинного посягання певного роду та опис типових прикмет реально існуючої оперативно-розшукової ситуації, яка його супроводжує [11, с. 26–28].

Оперативно-розшукова характеристика повинна виконувати наступні функції: бути основою тактичних рекомендацій щодо виявлення та документування; її формування повинно здійснюватися на підставі положень про закономірності дослідження механізму злочинної діяльності; в її основі повинні знаходитися кореляційні зв'язки між ознаками елементів механізму злочинної діяльності; структура оперативно-розшукової характеристики повинна знаходитися в ізоморфному стані до структури злочинної діяльності та містити рекомендації щодо оперативного прогнозування та моделювання [7, с. 283]. Тобто оперативний працівник, здійснюючи пошук ознак злочинної діяльності, «екстраполює» отримані відомості на вже існуючу гіпотетичну модель (оперативно-розшукову характеристику), у результаті чого збіг цих елементів за певними параметрами дозволяє оперативному працівнику зробити висновок про наявність в діях певних осіб (чи в певній ситуації) ознак конкретного кримінального правопорушення. Слід зазначити, що, з одного боку оперативний працівник, здійснюючи пошук ознак злочину «екстраполює» отримані відомості на вже існуючу гіпотетичну модель, але з іншого боку – побудова гіпотетичної моделі кримінального правопорушення обумовлена знаннями оперативного працівника у галузі інших наук (кримінального права, кримінології, криміналістики). Тобто, інформація, що міститься в характеристиках кримінального правопорушення з точки зору цих наук, є базовою для складання оперативно-розшукової характеристики, але її елементи з точки зору теорії ОРД мають ширше значення, враховуючи потреби оперативного працівника щодо виявлення та негласної фіксації злочинних дій. Також, серед елементів оперативно-розшукової характеристики можливо визначити «базові», які притаманні всім кримінальним правопорушенням, а кожному із їх видів (чи групі, об'єднаних за певними критеріями) притаманні певні елементи оперативно-розшукової характеристики, які є превалюючими саме для цього виду (тобто «видові»).

Аналіз існуючих наукових розробок та визначень оперативно-розшукової характеристики дозволяє виокремити ознаки даного явища: це – інформаційна модель; вона має типовий характер; модель складається з оперативної значимих відомостей про певний вид (групу) кримінальних правопорушень, являє собою систему, значення в якій має взаємозв'язок її елементів; окремі елементи позиціонуються як превалюючі в залежності від виду (групи) кримінальних правопорушень.

Науковці, які вивчали цю проблематику пропонували визначення оперативно-розшукової характеристики : сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою ознак, які розглядаються з позиції застосування оперативно-розшукових сил, засобів та методів [12, с. 164]; В. Д. Пчолкін запропонував розглядати оперативно-розшукову характеристику як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, пов'язаних між собою ознак, що мають розвідувально-пошуковий характер і розглядаються

з позицій ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, попередження, розкриття і розслідування кримінального правопорушення [13, с. 75–76]; Д. В. Гребельський вважає, що оперативно-розшукова характеристика – це сукупність ряду інформаційних ознак, упорядкованих і взаємопов'язаних, що надійшли з різних джерел, які належать, насамперед, до криміналістичної, кримінологічної, психологічної, соціологічної, економічної та інших характеристик кримінального правопорушення [3, с. 23]. Тобто науковці зводять оперативно-розшукову характеристику до простої сукупності елементів кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної та інших видів характеристик.

Формально існують два основні підходи до побудови характеристики кримінального правопорушення: «елементний» (побудований на описанні окремих елементів) та «фазовий». «Фазовий» підхід припускає описання етапів (стадій) розвитку злочинної діяльності, зокрема: збір та оцінка даних, на основі яких приймається рішення про можливість вчинення злочину в конкретній ситуації; зміна наявної ситуації, формування злочинної групи, коригування задуму, підготовка засобів тощо; незаконне одержання матеріальних або фінансових ресурсів, їх привласнення, розподіл, використання, легалізація; розширення злочинних зв'язків, збільшення масштабів операцій, удосконалювання засобів і технологій [14, с. 48–52]. Г. А. Матусовський вважає, що характеристика кримінальних правопорушень, повинна ґрунтуватися на поєднанні як «елементних», так і «фазових» підходів [15, с. 58–60]. Також немає сенсу «прив'язуватися» до кримінально-правових, криміналістичних або інших ознак, оскільки вони мають іншу спрямованість, обумовлену забезпечувальними завданнями інших наук кримінального циклу.

На нашу думку, оперативно-розшукова характеристика – це не просто сукупність особливостей кримінальних правопорушень з точки зору інших наук – теорія ОРД обирає серед них ті, що необхідні для виявлення та фіксації кримінальних правопорушень із застосуванням саме сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності. Оперативно-розшукова характеристика кримінальних правопорушень є одним із понять, що становлять науку – теорію ОРД, яка виокремлює із зазначених характеристик ті складові частини, які будуть сприяти досягненню цілей та завдань ОРД, обирати ті елементи, які безпосередньо несуть у собі оперативно-розшукову специфіку в рамках предмета та об'єкта науки.

Враховуючи вищезазначене, оперативно-розшукова характеристика – це інформаційна модель злочинної діяльності, яка формується за рахунок виокремлення закономірностей злочинних дій (що вчинялися в минулому) та використовується для екстраполяції моделі на досліджувану подію з метою ефективно застосування сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукова характеристика передбачає побудову системи елементів, визначення переліку яких та їх якісне наповнення вимагає наявності достатнього імперативного матеріалу. Для визначення оптимальної необхідної кількості елементів оперативно-розшукової характеристики, місця та значення кожного з них слід використовувати принципи повноти дослідження, оскільки при обмеженні кількості елементів, побудована на її основі тактика виявлення та документування не зможе забезпечити виконання цього принципу (і, відповідно, ключові питання залишаються поза увагою), і, навпаки, необґрунтоване розширення кола елементів загромаджує характеристику, не дає зосередити увагу на найбільш важливих питаннях. Тому, перш ніж виокремити елементи, запропонувати їх змістовне наповнення, ми формуємо такі принципи її побудови: повнота (тобто, наявність інформації, що є оперативно значуща для певного виду кримінальних правопорушень); типовість елементів (підтвердженість аналізом результатів опитування оперативних працівників та вивчення матеріалів оперативно-розшукових проваджень); теоретична доведеність (за результатами вивчення існуючих наукових напрацювань); співвідношення з елементами складу кримінального правопорушення (тобто, наявність конкретного діяння, передбаченого певною статтею КК України); наявність обов'язкових елементів, зокрема відомостей про спосіб та обставини вчинення кримінального правопорушення, його суб'єкта та мотивації злочинної поведінки; домінуюче значення способу злочинних дій.

Науковці, які здійснювали дослідження у зазначеній сфері, вважають, що до елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів необхідно віднести відомості про оперативно значимі ознаки злочину, тобто такі, що не одержали відображення в інших характеристиках злочинів (кримінально-правовій, кримінологічній, криміналістичній), і які розглядаються з позицій ефективного використання оперативно-розшукових сил, форм, методів та засобів у боротьбі зі злочинністю, мають розвідувально-пошуковий характер, а також використовуються для розробки рекомендацій з пошуку і фіксації фактичних даних про злочини силами, методами та засобами ОРД [16, с. 197].

М. А. Погорельський та В. П. Шеломенцев відносять до зазначених елементів відомості про: ознаки злочинів з позиції вирішення завдань ОРД як об'єктів пошуку і фіксації з використанням сил, методів та засобів ОРД; пошукові ознаки елементів складу злочинів; типові джерела отримання інформації про злочини; особливості фіксації фактичних даних про ці злочини за допомогою сил, методів та засобів ОРД [16, с. 196]. Аналізуючи запропоновані, елементи необхідно відзначити, що «особливості фіксації злочинних дій» неможливо віднести до складової характеристики певного об'єкта, оскільки вони є описом діяльності суб'єктів, але ні у якому разі не описують злочинні дії – як об'єкт впливу. Що стосується «пошукових ознак елементів складу злочинів», то необхідно погодитися, що вони відносяться до елементів оперативно-розшукової характеристики, але з кількома застереженнями. По-перше, «елементи складу злочину» – це категорія кримінального права і, як ми вже довели, не може бути використана для опису об'єкта в іншій категоріальній групі (зокрема під час надання оперативно-розшукової характеристики), по-друге, до елементів складу злочину відноситься суб'єкт злочину – тобто власне особа, яка такий злочин вчинює, а поряд з цим зазначені науковці відносять до елементів оперативно-розшукової характеристики також «типові джерела отримання інформації про злочини», у змістовній групі яких теж знаходиться особа, як одне з основних джерел отримання інформації про злочин. Такий підхід створює певне дублювання змісту елементів оперативно-розшукової характеристики.

Інші науковці, піддаючи критиці пропозиції використання в якості елементів оперативно-розшукової характеристики – елементів складів злочину (термінологія кримінального права), у свою чергу використовують термінологію та елементи характеристики злочинів, але вже з точки зору криміналістики та кримінології – позиціонуючи їх як елементи оперативно-розшукової характеристики [17, с. 298].

А. М. Черняк зазначає, що більшість науковців свої дослідження, переважно, ґрунтують на результатах розробок тих науковців, які ще з 80-х років минулого сторіччя вивчали проблеми оперативно-розшукової (оперативно-тактичної) характеристик, а також спираються на визначення оперативно-розшукової характеристики злочинів, що були запропоновані вже у поточному сторіччі, фахівцями, які досліджували її сутність без зв'язку з конкретним видом злочинів. При цьому, щоразу з метою надання оперативно-розшукової характеристики конкретному виду протиправних діянь наводяться цитати з обмеженого преліку джерел. Інколи вони піддаються критиці, а інколи подаються як аксіоматичні твердження. Різний рівень наукового аналізу, чисельні варіації у розумінні оперативно-розшукової характеристики злочинів у сполученні із значною кількістю досліджень різних напрямків призводить до значної складності визначення елементів оперативно-розшукової характеристики [18, с. 76]. Критикуючи такий підхід науковець зазначає, в сучасних умовах оперативно-розшукову характеристику злочинів слід розглядати як систему відомостей щодо їх оперативних значимих ознак (кримінально-правових, кримінологічних, криміналістичних, пошукових). Розглядаючи пошукові ознаки науковець класифікує їх відповідно до основних груп об'єктів оперативного пошуку: пошукові ознаки осіб, які становлять оперативний інтерес; пошукові ознаки події (явища), що становить оперативний інтерес (нів); пошукові ознаки речей матеріального світу, що становлять оперативний інтерес [18, с. 77]. На нашу думку, пошукові ознаки – це елемент пошукової діяльності, оскільки саме вони надають можливість вичленувати із загалу якісних та кількісних характеристик певного явища саме ті які становлять оперативний інтерес. Тобто, зводить оперативно-розшукову характеристику тільки до сукупності пошукових ознак – це означає значно звужувати сферу її застосування – тільки до використання під час виявлення кримінальних правопорушень.

На нашу думку метою надання оперативно-розшукової характеристики є системність і комплексність використання оперативно-розшукових можливостей з врахуванням особливостей окремих груп певних кримінальних правопорушень. Оскільки будь-яка діяльність передбачає знання об'єктів впливу, то стосовно діяльності оперативних підрозділів по виявленню та розкриттю кримінальних правопорушень це означає вивчення механізмів їх підготовки та вчинення, особливостей дій злочинців при підготовці та безпосередньому вчиненні суспільно-небезпечних дій, маскуванню злочинної діяльності тощо. З одного боку, сукупність зазначених даних може міститися в кримінально-правовій, кримінологічній, криміналістичній характеристиках злочинів, але з іншого – кожна наука, переслідуючи «свої» цілі, розробляє власні підходи до вивчення певних кримінальних правопорушень. Тому неможливо перенести змістове наповнення певного елемента характеристики кримінального правопорушення з точки зору кримінального права або криміналістики і використати його для досягнення мети оперативно-розшукової характеристики. Наприклад, одним з основних елементів оперативно-розшукової характеристики є оперативно

значима поведінка, що частково відображається в об'єктивній стороні складу кримінального правопорушення з точки зору кримінального права; як спосіб підготовки, вчинення та маскування кримінального правопорушення з точки зору криминології. Звісно, ці елементи частково дублюються в елементах оперативно-розшукової характеристики, але із суттєвими розбіжностями: криминологічна характеристика суттєво доповнює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення – у кримінально-правовій характеристиці спосіб його вчинення представлено в загальному вигляді, а для криминології в межах способу вчинення кримінального правопорушення має значення конкретика того чи іншого способу, механізм прийомів, що застосовують злочинці, характеристика засобів тощо. А оперативно-розшукова характеристика, окрім зазначеного, до змісту елемента «оперативно значима поведінка» відносить також ті параметри, аналіз яких надає можливість оперативно-розшукового впливу на носія такої поведінки, або на умови що обумовлюють можливість такої поведінки тощо.

В юридичній науці використовуються різноманітні абстраговані теоретико-пізнавальні конструкції, які допомагають вивченню та розкриттю сутності явища, що досліджується. Зазначимо, що до них можна віднести: у кримінальному праві – така теоретична конструкція, як склад кримінального правопорушення; у криминології – механізм злочинної діяльності; у кримінальному процесі – предмет доказування та провадження у досудовому розслідуванні, у криминології – причини та умов вчинення кримінальних правопорушень та заходи що до їх усунення. Оскільки оперативно-розшукова характеристика фактично використовує окремі з складових зазначених теоретичних конструкцій (характеристик), то відповідно для встановлення змісту її елементів необхідно провести порівняльний аналіз змісту цих складових з одночасним визначенням які саме їх параметри використовує оперативно-розшукова характеристика та для змістовного наповнення яких саме елементів.

Оперативно-розшукова характеристика залежить від кримінально-правових аспектів певних складів кримінальних правопорушень. Така тенденція пов'язана з тим, що оперативні працівники, здійснюючи документування, прагнуть фіксувати факти, які підтверджують наявність в діях особи та наслідках таких дій елемента складу кримінальних правопорушень, передбаченого конкретною статтею КК України [19]. Кримінально-правові ознаки є вихідними для оперативно-розшукової характеристики, оскільки у випадку відсутності ознак складу кримінального правопорушення не може бути і мови про оперативно-розшукову характеристику. Але разом з тим, в оперативно-розшуковій характеристиці злочинів кримінально-правові ознаки мають трохи інше значення, чим у кримінальному праві. У процесі підготовки до вчинення ряду кримінальних правопорушень злочинцями вчинюється ряд дій, які теж спрямовані на досягнення злочинної мети і без яких його вчинення неможливо. З точки зору кримінально-правової характеристики всі ці дії не є злочином, але вони становлять оперативний інтерес, оскільки вказують на наявність ознак злочину і тому враховуються при визначенні оперативно-розшукової характеристики. Повторність вчинення у кримінальному праві розглядаються як кваліфікуюча ознака, а з погляду оперативно-розшукової характеристики знання цих ознак дозволить правильно визначити досвідченість, злочинний «професіоналізм» особи. Здійснення кримінальних правопорушень в складі групи (або організованої злочинної групи) в оперативно-розшуковій характеристиці також має інше значення, тому що дозволяє визначити соціально-психологічні умови формування злочинних груп і, виходячи з цього, обрати найбільш ефективні оперативно-розшукові заходи і тактику їх застосування в процесі здійснення фіксації злочинних дій.

Необхідно зазначити, що оперативні працівники в процесі пошуку ознак не отримують одразу інформацію щодо конкретного кримінального правопорушення (первинна інформація аналізується та перевіряється і тільки за кінцевим результатом такої перевірки можна зробити висновок про наявність в діях особи ознак конкретного кримінального правопорушення передбаченого статтею КК України), але спеціалізація оперативних підрозділів, тобто їх компетенція що до пошуку первинної інформації залежить від того на які суспільні відносини посягає розшукувані суб'єкти. Тому до елементів оперативно-розшукової характеристики мають бути включені такі складові: поняття певного виду кримінальних правопорушень (кваліфікація діяння); предмет кримінального правопорушень (як складову об'єкта, що становить оперативний інтерес); ознаки об'єктивної сторони – спосіб вчинення (як складову оперативно значимої поведінки); ознаки суб'єкта (як складову особи – носія оперативно значимої поведінки).

Криминологічна наука виробила свою криминологічну характеристику, яка поєднує в собі ознаки (елементи), найбільш значущі для розслідування та попередження кримінального правопорушення, має пізнавальні функції, що забезпечують значною мірою успіх

розслідування. Р.С. Белкін зазначає, що «...криміналістична характеристика окремого роду чи виду злочинів повинна включати характеристику типової вихідної для розслідування інформації, відомості про типові для даного роду чи виду злочинів способи їх вчинення та приховування, а також про наслідки його застосування, особистість імовірного злочинця та типову жертву злочину, імовірні мотиви та ряд обставин вчинення злочину (місце, час, обстановку тощо...)» [20, с. 215-216]. Знання способу вчинення кримінального правопорушення надає можливість змодельовати можливу поведінку розроблюваних осіб, визначити де та які сліди злочинної діяльності можуть бути або вже залишені, що суттєво полегшує діяльність з виявлення джерел фактичних даних, їх фіксації та забезпечення їх наступного використання в якості доказів у кримінальному судочинстві. Для криміналістики в межах способу вчинення кримінального правопорушення має значення конкретика того чи іншого способу, механізм прийомів, що застосовують злочинці, характеристика засобів тощо. Для вирішення завдань ОРД недостатньо слідів, що залишає злочинець під час підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Оперативних працівників у межах вивчення способу кримінального правопорушення цікавить уся система взаємопов'язаних та взаємообумовлених дій, за допомогою яких злочинець досягає своєї мети, тому для оперативно-розшукової характеристики необхідно виокремлювати не власне спосіб, а оперативно значиму поведінку осіб, які готують, вчинюють або вчинили кримінальне правопорушення.

Оперативно-розшукова характеристика визначає ознаки особи – носія оперативно значимої поведінки на підставі кримінологічної характеристики, але кримінологічна характеристика – вихідний етап для оптимізації процесу розроблення та реалізації заходів профілактики злочинів, водночас як завданням ОРД є також вивчення та розкриття кримінального правопорушення, тому оперативно-розшукова характеристика оптимізує процес встановлення особи злочинця з урахуванням ознак, що визначає кримінологія. Тобто від кримінологічна теорія надає можливість виокремити в межах оперативно-розшукової характеристики – розповсюдженість оперативно значимої поведінки; причини та умови вчинення кримінального правопорушення; осіб – носіїв оперативно значимої поведінки, та фактори, які на неї впливають (як причини та умови вчинення кримінального правопорушення).

Для кожного з виду або групи кримінальних правопорушень, що аналізуються та об'єднуються за певними критеріями, з переліку елементів оперативно-розшукової характеристики обираються ті, котрі є значимими (ключовими) для характеристики певних кримінальних правопорушень.

Висновки. Таким чином, обґрунтовуючи зв'язок оперативно-розшукової характеристики з характеристиками окремих видів кримінальних правопорушень з точки зору інших наук, можна відмітити, що із кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних ознак виділяються найбільш важливі – пошукові, які в сукупності дозволяють використати критерії оцінки події кримінального правопорушення з позиції інших наук і використати для створення науково – обґрунтованої та ефективної тактики протидії. Враховуючи зазначене до елементів оперативно-розшукової характеристики ми відносимо: поняття конкретного виду кримінального правопорушення та кваліфікація дій, що характеризуються; фактори, що впливають на оперативно значиму поведінку; оперативно значима поведінка; розповсюдженість оперативно значимої поведінки; особи – носії оперативно значимої поведінки; об'єкти, що становлять оперативний інтерес.

Список використаних джерел:

1. Луговик В. Ф. Проблемы формирования учения об оперативно-розыскной характеристике пре ступлений. *Оперативник (сыщик)*. М., 2006. № 4 (9). С. 13–16.
2. Аванесов Г. А. Криминология. М.: Академия МВД СССР, 1984. 500 с.
3. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик. *Криминалистическая характеристика преступлений: Сборник научных трудов*. М.: Академия МВД СССР, 1984. С. 17–23.
4. Антонов К. В. Особливості оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів. *Вісник ЛІВС*. 2001. № 3. С. 3–14.
5. Николаюк С. І., Никифорчук Д. Й., Томма Р. П., Іванків А. В. Протидія злочинам, що вчинюються в сфері обігу піддакцизних товарів: *наук.-практ. посіб.* К.: КНТ, 2006. 129 с.
6. Николаюк С. І. Руденко О. О. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним заняттям господарською діяльністю. *Науковий вісник КНУВС*. 2008. № 4. С. 78–84.

7. Ніколаюк С. І., Цуркан К. А. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, що вчинюються на ринку зерна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 2. С. 281–285
8. Любченко Д. І., Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І. Запобігання та викриття корупційних злочинів в органах виконавчої влади: *монографія*. К.: «МП Леся», 2010. 160 с.
9. Белкин Р. С. Криминалистика. Проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частная теории. М.: Юрид. лит., 1987. 272 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
11. Павленко С. О. Особливості оперативно-розшукової характеристики хабарництва, вчиненого службовими особами, які займають відповідальне становище. *Міліція України*. К., 2012. № 3–4 (177–178). С. 26–28.
12. Айдемський С. В. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері грального бізнесу. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22 листоп. 2013 р.). Х., 2013. С. 164–165.
13. Пчолкін В. Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності. *Методологічні проблеми теорій та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах*. Вісник ЛАВС. 2004, № 2. 4.1. С. 67–76.
14. Лубин А. Ф. Криминалистическая характеристика преступной деятельности в сфере экономики: понятие, формирование, использование. Н. Новгород, 1991. 232 с.
15. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков, 1999. 480 с.
16. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів. *Наук. вісник ДДУВС*. 2010. Вип. № 1. С. 192–201.
17. Савка О. І., Стащак М. В. Оперативно-розшукова характеристика вбивств на замовлення. *Вісник ЛуцДУВС*. 2018. Вип. № 2 (82). С. 297–305.
18. Черняк А. М. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері міжнародного студентського обміну. *Журнал Східноєвропейського права*. 2017. № 43. С. 74–82.
19. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. *ВВР України*. 2001. №№ 25, 26. Ст. 131.
20. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике: *учебное пособие*. М.: Юрид. лит., 1988. 304 с.